

Az orosz irodalom fordítóinak nemzetközi fóruma

Moszkva, 2007. december 4-6.

Lőrincz Julianna

2007. december 4–6. között zajlott le Moszkvában az orosz irodalom fordítóinak nemzetközi fóruma a Moszkvai Állami Nyelvi Egyetem szervezésében, az Orosz Föderáció Sajtó- és Tömegkommunikációs Ügynöksége és a *Русский Фонд* nevű alapítvány pénzügyi támogatásával. A nemzetközi fórumon 25 ország közel 140 résztvevője vett részt. Az előadók az irodalmi fordítás legfontosabb kérdéseiről, a koronként változó műfordítói elvekről, a különböző műfordítói eljárásokról, az orosz klasszikus és modern szépróza és költészet külföldön való publikálási lehetőségeiről és mai helyzetéről, valamint a műfordítás-oktatás kérdéseiről szoltak. Az első napi plenáris ülésen olyan, minden műfordító és műfordítást oktató szakember számára izgalmas kérdések is sorra kerültek, mint az idegen nyelvi spektrum mint a fordítás értékelésének egyik kritériuma, a szerző és a műfordító, illetve a klasszikus irodalom mai fordítójának kapcsolata.

A plenáris ülést követően két és fél napon át két párhuzamos szekcióban, a szépróza-fordítási és a költészetfordítási szekciókban folyt a munka. A prózafor-dítási szekcióban sok szó esett a klasszikus orosz irodalom fordítási kérdéseiről, a forrásnyelvi szöveg és a mai célnyelvi szövegek befogadónak kapcsolatáról. Az előadások érintettek olyan általános fordításelméleti kérdéseket is, mint az ekvivalencia, az átváltások során alkalmazott eljárások, a kultúraspecifikus nyelvi és nem nyelvi elemek fordítása stb. Sajátos színfoltot jelentettek azok az előadások, amelyekben a műfordítók saját alkotói műhelyükbe engedtek bepillantást.

A fordítás során keletkező veszteségek kompenzálására végrehajtott fordítói eljárások alkalmazása egyik alapproblémája az irodalmi fordításnak. Az irodalmi szövegek fordításakor köztudottan nemcsak a két nyelv tipológiai eltéréseiből adódó kötelező és fakultatív átváltási műveleteket alkalmazza a műfordító, hanem a konkrét irodalmi szöveg szövegtípusát, a szöveg mint egyedi alkotás poétikai sajátosságait, a szerző idiosztílusát is az eredeti szöveggel adekvát módon kell megformálnia. Az irodalmi szöveg stílusa szövegszervező funkciójánál fogva szoros összefüggésben áll az irodalmi mű minden rétegével, ezért idegen nyelvre való átkódolása sajátos alkotói feladat. Sokan egyetértettek Popovič véleményével, amelyet *A műfordítás elmélete* című (1980) könyvében összegzett: a forrásnyelvi szöveget invariánsnak tekintjük, ennek minden fordítása egy-egy célnyelvi szövegvariánsa az eredetinek. Az irodalmi szövegek – és ez fokozottan érvényes a költői szövegekre – célnyelven történő újraalkotásakor a fordítón a kommunikatív ekvivalenciát kérhetjük számon, amely megenged különböző módosításokat is a forrásnyelvi szöveg grammatikai, lexikai és pragmatikai jelentésének szintjén annak érdekében, hogy létrejöjjön az eredeti szöveg célnyelvi szövegvariánsa. Ezért van szükség minden korban ugyanannak a műnek az újrafordításá-

ra. Nem elhanyagolható szempont a forrásnyelvi szövegnek az anyanyelvi befogadóra tett hatása sem, amelynek visszaadása elsősorban a drámafordításokban érvényesül, az ún. *domesztikáló* fordításokban, szemben a próza fordítások létrehozásakor még mindig a leginkább figyelembe vett ún. *naturalizáló*, a forrásnyelvi szöveget mint normát figyelembe vevő célnyelvi szövegvariánsokkal.

A recenzens a bőség zavarával küzdve a sok közül csak néhány előadást emelhet ki, bevallva, hogy nem mentes a szubjektív szempontoktól. Nagy érdeklődés kísérte azokat az előadásokat, amelyek az egyes konkrét művek fordításakor felmerülő egyéni műfordítói eljárásokat, illetve konkrét megoldásokat ismertettek. Ezek közül különösen érdekesek voltak az *Andrej Belij* alkotásainak angol, *Gogol* szövegeinek német és más alkotók szövegeinek perzsa nyelvre történő fordításairól szóló előadások. *A mai orosz zsargon fordításának problémái* című előadás szerzője a mai orosz dráma kifejezetten durva szlengelemeinek franciára fordításáról szólt. A mai francia szleng ugyanis nem annyira durva, mint az orosz, ezért a fordítónak enyhítenie kellett sok kifejezést, azok eufemisztikus megfelelőjét választva a francia szinonimák közül annak érdekében, hogy ne sértse a francia színházlátogató ízlését. Ez és sok más előadás is felhívta a figyelmet a fordító felelősségére: mennyire pontosan kell közvetítenie a forrásnyelvi lexikai elemeket, van-e joga szépíteni annak érdekében, hogy a megfelelő célnyelvi szociolektust alkalmazza? Vagy annyira „hű” maradjon az eredeti szöveghez, hogy ne érdekelje a célnyelvi olvasóra tett hatás?

Az orosz költészet fordításáról szóló referátumok száma lényegesen kevesebb volt, mint a prózai művekéről szólóké, de ez egyben nagy előnye is volt a költészeti szekciónak, ugyanis így több idő állt az előadók rendelkezésére, volt idő hozzászólásokra, vitákra is. A költői szövegek sajátos asszociációs és képrendszerének célnyelvi megfogalmazása rendkívül nehéz feladat. Az előadásokban olyan fontos kérdések merültek fel, mint hogy egyáltalán visszaadható-e az orosz versekben megjelenő rím és ritmus olyan nyelveken, amelyekben ez a forrásnyelv költői hagyományaitól teljesen idegen. Chan Tiu kínai költőműfordító kísérletképpen bemutatott két Puskin-versfordítást: az egyik a hagyományos kínai, a másik az orosz nyelv prozódiai sajátosságait híven követő szövegváltozat volt. Az előadás, amellyel a fordító bebizonyította, hogy a hagyományos kínai prozodiától eltérő, de azzal egyenértékű szövegvariáns is létrehozható anélkül, hogy az eredeti szöveg költői üzenete sérülne, nagy tettszést aratott. Jómagam Jeszenyin verseinek magyar fordításairól, a forrásnyelvi és célnyelvi szövegvariánsok keletkezésének időbeli eltéréséről, a műfordító-költők idiosztílusából következő eltérésekről szóltam.

A harmadik nap délutánján a szervezők bejelentették, hogy megalakult a *Русский мир* nevet viselő szervezet, amelynek székhelye a rendező egyetem, az MGLU, és amely minden, az orosz kultúra közvetítése iránt elkötelezett oroszországi, illetve külföldön élő orosz és nem orosz műfordító, kutató és oktató fóruma is egyben. A résztvevők megkapták a szervezet azonos nevű, 2007. évi 0. számú kiadványát. Internetes oldaluk, amelyen máris olvashatók a fontos és érdekes információk: www.russkijmir.ru

A kongresszus, amely nemcsak a kultúrák igazi találkozója volt, hanem a hosszúra nyúlt vacsorák alatti személyes találkozások, szakmai eszmecserék helyszíne is, minden résztvevőt sok ismerettel és élménnyel gazdagított.